

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)

Κεφάλαιο δεύτερο

Η περίοδος της ελπίδας και η αναζήτηση της τάξης στην εποχή και το έργο του Αλέκου Δούκα

Ο Αλέκος Δούκας στην Αυστραλία / Κάτω από ξένους ουρανοί – Η ανάλυση του έργου

Δεύτερο μέρος – Το υπαρξιακό πρόβλημα (β)

Η υποτιθέμενη ανωτερότητα του Στράτη Μούρτζου –κατά την άποψη του αφηγητή της νουβέλας– αποδεικνυόταν και από την ισχυρή κλίση του προς την ποίηση! [«Κάποτε, πριν λίγα χρόνια, νόμιζε πως άκουγε ρυθμούς, να ξεπηδάνε μέσα του. Πήρε την πέννα μια νυχτιά κι' έγραψε ένα ποίημα. Το είχε ονοματίσει «ο Βράχος». Ουσιαστικά, είχε μπροστά στα μάτια του όταν το έγραφε, κάτι ξεμοναχιασμένα, πελαγίσια βράχια, ανάμεσα στη Λέσβο και στην Εύβοια, που τ' αντίκρουσε από μακριά, πηγαίνοντας από τη Μυτιλήνη στον Πειραιά. Είχανε ένα παράξενο σουλούπι, μαύρα και μυτερά. Αυτά τα βράχια, τα λέγανε «καλόγερους» οι ναυτικοί. Ύστερ' από τόσα χρόνια ο Στράτης, θυμότανε ακόμα, τους πρώτους και στερνούς, άτεχνους στίχους του, που μοιάζανε σαν ένα μοιραίο και πένθιμο προμήνυμα της πνευματικής του εξέλιξης και, γενικά της ζωής του. Ο «Βράχος», μονολογιά μέσα στην ερημιά του:

«Σαν χέρια Γίγαντα τα θεμέλιά μου κάτω, αντρόπρεπα χουφτιάζανε τον κόρφο της Αβύσσου κι' η ανεμοδαρμένη μου κορφή κοιτούσε, με μάτι αέτινο τα ύψη τα αιθέρια. Αιώνες χωρίς τελειωμό ζούσα στη μοναξιά μου, τ' αβυσσαλέα τέρατα είχα για παρηγοριά, και κάτου μεσ' τα τριόβραθα νερά του Πόντου, καθρεφτιζότανε τα λαμπερά τ' αστέρια. «Είμαι καλά!» σκεφτόμουνα μονάχος, «Είμαι καλά!» μου απαντούσε η καρδιά μου. «Είμαι καλά!» αντιλαλούσεν ο αιθέρας, «Είμαι καλά!» ξεφώνιζε ο Γλάρος»].

Τα παραπάνω αποσπάσματα, όπου ο συγγραφέας βάζει τον ήρωά του να συνειδητοποιεί πως η ζωή του ήταν σε λάθος κατεύθυνση, αποτελούν άμεσα την κριτική του αριστερού συγγραφέα, προς την θρησκεία και την μεταφυσική και ψυχολογική τέχνη της εποχής του. Αλλά έμμεσα έχουμε και κριτική στάση στην ίδια τη ζωή του συγγραφέα, η οποία όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια ήταν ιδεαλιστική και η τέχνη του υπαρξιακή που εθεωρείτο από την αριστερά τότε ως «παρακμαϊκή». Ο Α. Δούκας καταγγέλλει πλέον άμεσα, πως η καταφυγή σε μια τέχνη αυτού του τύπου, εσωστρεφή και αυτιστική, που αποκοιμίζει το υποκεί-

Αυστραλοί αγρότες την δεκαετία του '30

μενο ότι όλα είναι «καλά», δεν είναι τίποτα άλλο από έκφραση αδυναμίας. Και ως έκφραση αδυναμίας, άχρηστη. Ο συγγραφέας από τη θέση του ρεαλιστή πια καλλιτέχνη, κριτικάρει πλέον ανοιχτά και την πρότερη πνευματική του παραγωγή και στάση ζωής. Ο ήρωας του ο Στράτης Μούρτζος, στην κορύφωση της κρίσης του, διαπιστώνει ότι ήταν ένας αποτυχημένος διπλά άνθρωπος, βιολογικά και πνευματικά. Ούτε οικογενειάρχης έγινε, αλλά ούτε και ως καλλιτέχνης είχε μια χρησιμότητα μέσα στην κοινωνία. Αυτή την κορύφωση της κρίσης του ήρωα του μυθιστορήματος, τη δείχνει ο συγγραφέας στη σελίδα 210, όταν συγκρίνει τη ζωή του Στράτη, με την κόρη του φαρμαδόρου Ραχίλ, η οποία αν και κόρη «αγελαδάρη» κατάφερε να αναδειχτεί, ως «μία από τις καλύτερες καλλιτέχνιδες τραγουδιού της Αυστραλίας... ενώ τον Στράτη, σαν βότσαλο τον ξουριάζανε τα ρέμματα, σύμφωνα με το κέφι τους. Του έλλειπε η δύναμη να οργανώνει τις ικανότητές του και να βάλει ένα αντικειμενικό σκοπό στη ζωή του». Η κρίση αυτή, η οποία είναι πολύπλευρη καθώς διαπιστώνεται ότι η υπαρξιακή ισορροπία σκοντάφτει σε βιολογικά αίτια, αλλά και σε μια τέχνη που βιώνεται ως άσκοπη όσο ομφαλοσκοπεί γύρω από ένα υποκείμενο που προσπαθεί να σωθεί μόνο του, οδηγεί τον ήρωα του μυθιστορήματος στη στράτευση για έναν ανώτερο σκοπό, στη στράτευση μαζί με άλλους ανθρώπους, για την ομαδική σωτηρία.

Τρίτο μέρος – Η στράτευση

Με αυτή τη διαπίστωση της αποτυχίας του, στον βιολογικό και πνευματικό τομέα, ο ήρωας του μυθιστορήματος εγκαταλείπει τελικά την ύπαιθρο και εισέρχεται στις πόλεις. Ο ήρωας επιστρέφει σ' αυτό από το οποίο είχε φύγει γιατί το φοβότανε. Να τι λέει στη συζήτηση που είχε η συντροφιά

των εργατών την παραμονή του χωρισμού τους, όπου ο καθένας θα τραβούσε από εδώ κι' εμπρός τον δικό του δρόμο: «Τη φοβάμαι, Fred, την πολιτεία. Η πολιτεία, στις μέρες τις καλές, μοιάζει με γυναίκα φτιασιδωμένη, που χαμογελά, για να σύρει πελάτες κοντά της, στις δίσεχτες μέρες, μοιάζει με σκρόφα άγρια και μανιασμένη, έτοιμη να σου ρουφήξει το αίμα». Η πολιτεία παρομοιάζεται με θηλυκή πόρνη, μια «σκρόφα». Ο Δούκας ακόμα και την περίοδο της κοινωνικοποίησης του μέσα στην αριστερά αναπαράγει τις μεταφορές της σεξιστικής πατριαρχικής κοινωνίας, οι οποίες βρίθουν στις λογοτεχνικές αναφορές της εποχής, και από τις οποίες ούτε η αριστερά ήταν απελευθερωμένη.

Αλλά, αν την κόλαση της πολιτείας στα νεανικά γραπτά του συγγραφέα, την συνθέτει το ελλαδικό και οικογενειακό περιβάλλον, τώρα στο Κάτω από Ξένους Ουρανοί, την κόλαση την συνθέτει η «ομογένεια». Με το κεφάλαιο «Οι Ομογενείς», αρχίζει το τρίτο μέρος της νουβέλας. Ο Στράτης Μούρτζος έχει αφήσει πίσω του τον «παράδεισο» της αυστραλιανής υπαίθρου, και την συντροφικότητα, την αλληλεγγύη που αναπτύχθηκε μεταξύ των πλανόδιων λευκών συντρόφων, και επανέρχεται στην πόλη, η οποία παρομοιάζεται με πόρνη. Εκεί θα κατέβει ένα – ένα τα σκαλιά που οδηγούν στο «υπόγειο», όπου κατοικοεδρεύει το ήθος και το έθος της ελληνικής «ομογένειας». Στο υπόγειο αυτό θα έρθει αντιμέτωπος με τη φιλαργυρία και τη ματαιοδοξία. Η πρώτη δουλειά του Σ. Μούρτζου ήταν «στο Cafe μανού Γραϊκού που ρίζωσε στο Σέπαρτον πριν 25 χρόνια...ήξερε πολύ καλά, ότι ο μισθός ο κανονισμένος από το Νόμο ήτανε 85 σελίνια για 48 ώρες. Αυτός δούλευε 75-80 ώρες τη βδομάδα για 30 σελίνια».

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή

«Τη φοβάμαι, Fred, την πολιτεία. Η πολιτεία, στις μέρες τις καλές, μοιάζει με γυναίκα φτιασιδωμένη, που χαμογελά, για να σύρει πελάτες κοντά της, στις δίσεχτες μέρες, μοιάζει με σκρόφα άγρια και μανιασμένη, έτοιμη να σου ρουφήξει το αίμα».